

He Pire e Huaina Ana

HE TURE hei Whakamana i te hokonga Whakawhiwhinga hoki o nga Whenua e mau ana ki nga Maori kia taea ai te Whakanohonoho.

Notemea o tae ana ki te whitu miriona eka nga whenua Maori kei Aotearoa e takoto mangere ana, a hei painga ma nga Maori me era atu o nga taugata o te Kuini e noho ana i roto o te Koroni o Niu Tireni kia taea hoki te mahi whakanohonoho whenua: A e tika ana e pai ana kia whakaritea kia whakawatea tia aua whenua kia ahei ai te tuku, te whakahaere i raro i nga ture whenua o te koroni. A notemea ko te ture e mana ana inaianei mo te whakakore i te take Maori i runga i aua whenua i raro i te mahi hoko kaore i te kaha kaore i te tere kaore i te rite hei whaka ea i nga tono me nga hiahia ki te whenua kia whakanohoia e puke haere ana me te pa mai o te mate nui me te araianga o nga mahi kake haere o te koroni na reira e tino tika ana kia hanga etahi huarahi tikanga hoki e ahei ai te tango i nga whenua a nga Maori kia tukua kia whakahaerea i raro nga ture whenua o te koroni.

Na Reira ka meingatia e te Runanga Nui o Nui Tireni e noho huihui ana i roto o te Paremete, i raro hoki i tona mana enei ritenga e whai ake nei ara:—

- Te Ingoa Poto o tenei Ture Ko "Te Ture Hoko Whakawhiwhi Whenua Maori, 1893."
- I roto i tenei Ture mehemea kaore e rere ke ana i enei ritenga i runga ake nei ko te kupu,—
 - "Poari" ka kiia ko te Poari e whakaturia ana i raro o tenei Ture.
 - "Whenua" ka kiia ko nga hea whai paanga whai taketanga ki tetahi whenua.
 - "Whenua" ka kiia ko nga hea whai paanga whai taketanga ki tetahi whenua.
 - "Minita" ara ko te Minita mo nga Whenua.
- "Heretitamate Maori" ka kiia ko nga whenua a nga Maori kua oti te whakatau e Te Kooti Whenua hui atu ki nga whenua e mau ana ki nga Maori i raro i era atu take engari kaore e uru mai nga whenua ka korerotia i muri nei, erangi kia oti ra ano te whakatau i te take o aua whenua, kaore hoki e uru atu nga whenua a nga Maori he mea hoko e ratou i te Karauna, i tetahi tangata, kaporeihana ranei.
- "Whenua Maori" ara nga whenua a nga Maori e mau ana kia ratou i raro i o ratou tikanga ritenga Maori engari kaore ano kia oti te whakatau te whai taketanga e te Kooti Whenua Maori.
- "Maori" ara nga tangata Maori o Niu Tireni me nga hawkekaihe me a ratou uri.
- "Tangata Whai Paanga" ara nga Maori whai hea.
- "Te Kooti Whenua Maori," ara Te Kooti Whenua Maori i whakaturia i raro i "Te Ture Kooti Whenua Maori, 1886."
- "Te Ture Kooti Whenua Maori, 1886," ara ko taua Ture me ona whakatikatikanga me nga Ture e paahitia ana hei riwhi mo tera.
- Mo runga mo nga whakahaere ka korerotia i muri ake nei me whakatu tetahi Poari a ka whakaingoatia "Ko Te Poari Hoko Whenua Maori" a ko nga tangata mo taua Poari.
 - Te Tumuaki o nga Kai Ruri;
 - Te Komihana o nga Taake;
 - Te Komihana o nga Whenua Karauna mo te takiwa i raro i "Te Ture Whenua, 1892" kei te wahi e takoto nei nga whenua e meingatia ana kia tangohia i raro o tenei Ture;
 - Te Mema Maori o te Paramete mo te Takiwa Pooti Maori kei roto o te takiwa e takoto ana tetahi whenua ka meingatia kia tangohia i raro o tenei Ture.
- Tetahi tangata Maori Whai paanga (ka kiia i muri nei ko Te Komihana Maori) ma te Tiatu Tumuaki o Tekooti Whenua Maori e whiriwhiri taua tangata i roto o tetahi rarangi ingoa he mea whakaingoa ratou e etahi mema o te Kaunihera etahi mema tokorua ranei o nga Takiwa Pooti Maori, e tu ana hei mema mo te Iwi Maori.

Kia tokowha nga tangata o te Poari hei Koarama a ka tino mana ratou ki te whakahaere i nga mahi me nga ritenga me nga mana ano ko te Poari topu tonu.

Me noho te Poari i nga wa me nga wahi e whakaaturia ana e te Kawana ia wa ia wa i raro i nga ture whakahaere.

Ko te Tumuaki o nga Kai Ruri te Tumuaki o te Poari, koia hei upoko i nga huihuinga katoa; a i te mea e ngaro ana ia ko te Komihana o nga Whenua Karauna o taua takiwa hei Tiamana, a koia he upoko i nga huihuinga. Kia rua pooti mo te Tiamana, a ki te rite tonu te maha o nga pooti ka whai mana te tiamana ki te pooti, ki te pooti whakatau hoki.

Ka ahei te Kawana i roto o tona Kaunihera ki te turaki i nga Komihana Maori, a ki te mea ka turakina tetahi, ka mate ranei, ka whakamutu ranei tetahi Komihana Maori i tona tunga, ma te Kawana e whakatu tetahi Maori Whai paanga hei riwhi mo te mema o te Poari kua kore ra.

Ka ahei te Kawana ia wa ia wa ina kitea e ia te tika, ki te hanga i ana ture whakahaere mo nga mahi o te Poari e paingia ana e ia.

E kore e tika kia hoatu tetahi moni utu ranei ki tetahi mema o te Poari, haunga ia te Komihana Maori, erangi ka ahei ano kia utua ki nga mema o te Poari nga moni e pau ana mo a ratou haereeretanga e tae atu ai e hoki mai ai i nga huihuinga o te Poari.

Ko te utu mo te Komihana Maori, apiti atu ki nga moni e pau ana mo te mahi haereere, kaua e nuku atu i te Kotahi rau Pauna i te tau.

Me tango nga moni utu me nga utu o nga haereetanga i roto o nga moni e pootitia ana e te Paremete mo enei mahi.

- Ka whai mana tenei Ture i roto anake i nga takawa Maori tera e Panuitia e te Kawana i roto i tona Kaunihera ia wa ia wa, he mea kahiti' marire; a ma te Kawana e whakakore, whakatika, whakarereke etahi wahi, te katoa ranei o aua Panui ia wa ia wa.
- Ka whakaaturia i runga i nga whakahaere tango whenua kia tukua i raro o "Te Ture Whenua, 1892," ka ahei te Kawana mo te taha kia te Kuini ki te tango i raro a tenei Ture nga Heretitemata Maori me nga Whenua Maori i roto nga wahi ka panuitia.
- Ki te mahara te Kawana e pai ana i runga i te mahi whakanohonoho me te mahi tuku whenua i raro o "Te Ture Whenua, 1892," e pai ana kia tangohia tetahi poraka, wahi whenua heretitemata Maori, whenua Maori ranei—

(1.) Me whakahau e ia te Poari ki te whakaatu ki aia—

Te ahua o te whenua e meingatia ana kia tangohia;

Te ahua paitanga hei whenua whakanohonoho, hei tukunga hoki i raro o "Te Ture Whenua, 1892"; Tona utu e tika ana, he mea whakarite e etahi tangata watea tokotoru kaore a ratou paanga tahi, ma te Poari tetahi e whakatu, ma nga Moari whai paanga ki te whenua e tangohia ana e whakatu tetahi mehemea he kaumatua ratou, a mehema kaore i rite a ratou tau, heoi ma tetahi Tiati o te Hupirim Kooti e mahi ana mo te taha kia ratou e whiriwhiri, a mehemea he tamariki aua tangata whai paanga, he porangi, he aha ranei, ma tetahi Tiati o te Hupirim Kooti e whiriwhiri mo te taha kia ratou i runga i te tono a te Minita (a kei nga keehi he heretitemata Maori te whenua e tangohia ana, me tu te kaiwhiriwhiri utu i runga i te tono a tetahi Maori tangata whai paanga ki taua whenua. A ko te tuatoru a aua kaiwhiriwhiri ma nga tangata tokorua e whakahua, otia ki te kore e rite te whakaaro o taua tokorua ki te tangata hei kaiwhiriwhiri pau noa te ruatекau matahi ra i muri mai o te tunga o te kaiwhiriwhiri whakamutunga kua whakaturia ra, heoi ma tetahi Tiati o te Hupirim Kooti e whakaingoa te kai whiriwhiri i runga i te tono a te Minita. A ki te mea ka mate tetahi o nga tangata kua tu hei kaiwhiriwhiri utu o te whenua, ki te kore ranei taua tangata e pai ki taua mahi i mua o te whiriwhiringa utu, heoi ka ahei te Poari ki te whakatu i tetahi kaiwhiriwhiri ke hei riwhi, a ki te mate te kaiwhiriwhiri i whakaingoatia e te Poari, ki te kore ranei e pai ki taua mahi, ki te pera ranei nga kaiwhiriwhiri i whakaturia e tetahi Tiati o te Hupirim Kooti, heoi ma te Poari ma te Minita e tono ki tetahi Tiati o te Hupirim Kooti ia wa ia wa, mehemea e tika ana kia peratia.

Ko te whiriwhiringa o aua kai whiriwhiri, o etahi tokorua ranei o ratou ka kiia koiana te utu mo te whenua kua tuturu i te Poari. I mua o te tunga o tetahi kaiwhiriwhiri ki te mahi penei me whakaatu penei tana kororo ara:—

Ko ahau ko, A.B., o ka tino korero pono inaianei kaore kau rawa oku paanga, tikanga whakahoatanga pewhea ranei mo tetahi whiriwhiringa utu ka whakakahaerea inaianei mo [me whakahau ikonei te ingoa o te whenua ka whiriwhiri me ona ritenga katoa], a tera ahau e mahi i runga i toku kaha, i runga i te tika me te pono me toku mohiotanga, te whiriwhiringa nei i raro i nga ritenga o "Te Ture Hoko Whakawhiwhi Whenua Maori, 1893": A e hanga ana, e ahau tenei tino whakaatu pono i runga i te mohiotanga o toku hinengaro e tino tika ana, i raro hoki i te mana o tetahi Ture o te Runanga Niu o Niu Tiren i whakahuatia ana, "Ko Te Ture mo nga Hei Pi, 1882."

- I runga i te ripoata o te Poari ka ahei te Kawana i roto o tona Kaunihera i runga hoki i te kupu whakaatu, i runga i nga ritenga e whai ake nei ki te mea atu ki nga tangata whai paanga o tetahi wheuua heretitemata Maori e whakahuatia ra i roto o te ripoata o te Poari i roto o tetahi wa kaua e iti iho i te ono marama i muri mai o te panuitanga tuatahi o taua whakaatu i roto o te Kahiti, whakahau i nga tangata whai paanga kia penei—

Hoko tuku rawa taua whenua ra kia Te Kuini i runga i te utu kua tuturu i te Poari; me,

Whakaae ranei kia tukua taua whenua i raro i te riihi i raro hoki i nga ritenga o "Te Ture Whenua, 1892."

Ko taua panui whakaatu ka tukua ki nga tangata whai paanga ki te whenua erangi e kore e whakahuatia a ratou ingoa, otia ka whakahuatia te whenua me ona ritenga katoa kia tino mohio ai nga tangata whai paanga ko ta ratou whenna tonu te whenua e meatia ra i roto o taua panui.

Me whakauru ki roto ki taua panui—

Ko te ahua o te whenua me ona ritenga katoa kia tino marama ai nga tangata whai take me nga mea e kereme ana ko ta ratou whenua tonu te whenua e meingatia ana kia tangohia ra;
Tetahi pukapuka whakaatu i te utu o te whenua kua oti te whiriwhiri, te whakatuturu e te Poari;
Tetahi whakaatu mo te roa o te wa e tu ai te pooti kia hokoa taua whenua ki Te Kuini;
Me tetahi kupu a te tangata e pootitia ana me te wahi e turia ai te pooti a ma te Kawana e whakatuturu i te tangata me te wahi.

Me hono tonu te perehi o te panui ki roto i te *Gazette* me te Kahiti a taea noatia te ra whakamutunga e whakamaramatia mai ana e taua panui hei tunga mo te pooti kua kiia ake nei. Me perehi hoki taua panui ki roto i tetahi nuipepa e whakaritea ana e te Kawana a me perehi i te wahi tutata ki te takotoranga o te whenua ki te reo Maori me te reo Pakeha, kia kotahi panuitanga i roto i ia marama i roto hoki i te wa e whakamutua mai ana e taua panui. Mehemea e mohiotia ana nga ingoa me te kainga hei tuhinga atu ki tetahi o nga tangata whai take, me tuku he tauira o te panui, mea perehi ki aua tangata whai take ra roto i te poutapeta me te rehita ano hoki i taua pukapuka erangi ia ekore e meinga tetahi pohehetanga ki te tuku i aua panui hei take whakakore i tetahi tikanga i raro i tenei tekiona.

- Ka ahei te whakahaaere i tetahi pooti i raro i tenei huarahi e mau iho nei me te whakarereke ano i ia wa i runga ano i ta te Kawana i tohutohu ai:—ara, Kia te Kawana.

Ko matou ko te hunga e mau nei nga ingoa i raro iho nei me te hunga hoki e whai take ana e tika ana ranei kia whai hea paanga ranei ki tenei whenua katoa. (Me whakaatu i konei i te whenua) ara ko te whenua i uru ki roto i te panui i perehitia i roto i te Kahiti o te o nga ra o 18, kua whakaae i konei ki te hoko me te tuku kia te Kuini taua whenua mo nga moni e £, ara ka nga moni he mea whiriwhiri a i whakataua e te Poari Hoko Whenua Maori i raro i te Ture Hoko Whakawhiwhi Whenua, 1893, mo te tuku ranei i taua whenua i runga i te riihi i raro i nga tikanga o "Te Ture Whenua, 1892," pera ano me nga whakaritenga e "Te Ture Hoko Whakawhiwhi Whenua, 1893," pena ano me te ahua o tena take.

I tuhia i tenei ra i te o nga ra o, 18.

Kia rua nga taha pooti, kia kotahi ki te reo Pakeha kia kotahi ki te reo Maori. Me haina aua taha e rua e nga tangata e pooti ana, a me titiro e nga tangata tokorua te hainatanga a aua tangata a ko tetahi o aua tokorua me kaiwhakamaori whai raihana a ko tetahi me Hei Pi he Roia ranei o te Hupirim Kooti, ko te Karaka ranei o te Kooti Kaiwhakawa tuturu, ko te Kairehita ranei o te Hupirim Kooti ko te Pohimahita ranei. Ko te kaiwhakamaori e titiro ana i te hainatanga a tetahi Maori me whakamarama e ia nga tikanga o te pukapuka i mua i te hainatanga a tetahi Maori, a i te wa e titiro ana taua tangata i te hainatanga me tuhituhi e ia ki runga i taua pukapuka me whakapiri atu ranei i tana tiwhikete i raro ano i tona ringa i tino whakamaramatia nga tikanga o taua pukapuka i mua o te hainatanga, a ko taua tiwhikete tonu hei ki i ata whakamaramatia taua pukapuka a i mohio te Maori e haina ana i nga tikanga o taua pukapuka a i whakaae hoki ia ki te haina. Ka ahei te mea kia maha nga pukupuka pooti a me haina ia pukapuka pooti e te tangata kotahi e nga tangata tokomaha ranei e pooti ana.

- A ko aua pootitanga katoa kua kiia ake nei ka meinga hei here kia mana ai ki runga i nga tangata katoa e whai take ana ki te whenua ahakoa he tamariki he porangi tetahi tangata iwi kore ranei, ahakoa e ekengia ana te whenua te hea te paanga ranei o tetahi tangata whai take, e tetahi tono tiaki ranei, e ekengia ana ranei e te here i nga mutunga mai ranei o nga tikanga o nga ritenga ranei kia kaua e riro mai taua whenua mehemea kua oti te pooti e nga tangata e whai take ana ki nga hea e neke ake ana o ratou hea paanga ranei o taua whenua ki te mea ranei he whenua kaore ano i whakamaramatia nga hea me nga paanga a nga tangata whai take ki te mea e pera ana me whakatau e te tokonui o nga tangata whai take ki aua whenua. Ka ahei e nga Kaitiaki mo nga tamariki mo nga porangi etahi atu ranei e pangia ana e tetahi mate a mo te taha ki aua tangata, a ahakoa nga tikanga o te tiaki, ka ahei te hanga i tetahi tikanga a ko aua tikanga ka meinga hei here ki runga i aua tangata a ka mana tonu ano i tino whakamana e te ritenga tiaki.

Mehemea e mea ana aua tikanga i hanga me hoko me tuku ki a te Kuini kei reira ka ahei e te Kaawna i runga i te Ota a tona Kaunihera te ki he whenua aua whenua kua tukua motuhaketia ki a te Kuini a ka tukua e taua Ota i roto o te Kaunihera taua whenua kia te Kuini me te whakawaha mai i runga i nga tono me nga take me nga paanga katoa a i reira ano ka kiia aua whenua he whenua no te Karauna a ka ahei te tuku atu i raro i "Te Ture Whenua, 1892."

Ko te Ota i roto i te Kaunihera ka ahei te rehita i raro i "Te Ture Rehita Tiiti, 1868," ki roto i te Tari Rehita Tiiti o te takiwa i takoto ai te whenua ara mehemea i tau taua whenua ki raro i taua Ture, a mehemea kihai i tau ki raro i taua Ture, ka ahei te rehita te Ota i roto i te Kaunihera i raro i "Te Ture Whakawhiti Whenua, 1885," ano he tuku whaimana kia te Kuini, a me tono whakakore e te Kairehita Whenua Takiwa nga tuhituhinga katoa i roto i te pukapuka rehita e pa ana ki nga take ki aua whenua. A i muri i te rehitatanga o tetahi Ota o roto o te Kaunihera kua kii ake nei kahore he rehitatanga e rehitatia haunga ia nga whakahaaere a te Karauna.

I muri iho i te ra i tuhia ai te Ota i roto i te Kaunihera i raro i tenei tekiona a e tuku motuhake atu ana i

tetahi whenua kia te Kuini i runga i te hoko me te tuku, na ko nga utu mea whiriwhiri i whiriwhiria e te Poari me utu i raro i nga tikanga o tenei Ture ki nga tangata whai take i runga ano i te rahi o ratou hea a me utu he inatarete kia pena te maha i te tau i runga i aua utu i whiriwhiria e te Poari timata mai ano i te ra i tuhia ai te Ota i roto i te Kaunihera a taea noatia te wa i utua ai.

• Mehemea he whakaetaunga taua pootitanga kia tukuna te whenua i runga i te riihi i raro i nga tikanga o "Te Ture Whenua, 1892," kei reira me ki e te Kawana ra roto i te Ota o te Kaunihera kua tukua taua whenua kia te Kuini i runga i te tiaki mo nga tangata Maori whai take me o ratou uri a ma taua Ota tonu i roto i te Kaunihera e whakatau i taua whenua ki a te Kuini i raro ano ia i te tiaki kua kiaake nei erangi ka araia i runga i nga tono me nga take me nga paanga i runga i taua whenua a ka kia taua whenua he whenua no te Karauna.

Ka ahei te rehita te Ota i roto o te Kaunihera i runga ano i te huarahi a muri nei whakaritea ai ara mo runga i nga pootitanga ki te hoko me te tuku ki a te Kuini a ka pera ano te mana o nga tikanga e whakaritea ana mo aua tikanga.

Mai ano i te ra i tuhia ai i muri iho hoki o te mananga o taua Ota i roto i te Kaunihera kua whakahuatia i muri nei ko te whenua e whakahuatia ana i roto i taua ota ka ahei te tuku i runga i te riihi i raro i taua Ture, a i reira ano ka pa enei tikanga e mau ake nei:—

Me whiriwhiri e te Poari nga utu o tena wahi o te whenua e ahua rite ana te rahi ki nga moni e whakapaua ana i te ruritanga, hei ruri hei hanga hoki i nga rori kia ahei ai te riihi i aua whenua i runga ano i ta te Minita i whakatau ai a ko taua wahi i ruritia me tango mai i te whenua i tukua ki a te Kuini i runga i te tiaki; a a ka tau motuhake atu ki a te Kuini me te wewete mai hoki i runga i taua tiaki hei utu mo nga moni i whakapaua i te ruritanga me te hanganga o nga rori kua kiaake nei.

Ko te toenga o taua whenua ka ahei i runga i nga tikanga katoa te riihi i raro i "Te Ture Whenua, 1892," i raro ano i nga tikanga me nga ritenga e tukua ai nga whenua o te Karauna i runga i te riihi i raro i taua Ture, a hei whakaritenga mo nga tikanga katoa o "Te Ture Reiti, 1882," ko nga kaitango riihi whenua raihana whenua ranei o aua whenua ka kia he kainoho no nga whenua Karauna; a ko nga moni reti ake me nga hua e puta mai ana i aua whenua me utu ki nga tangata e tika ana kia tau ki a ratou aua hea i runga ano i te rahi o nga hea me nga paanga ki aua whenua a ekore e ahei te whakaekē taake i raro i "Te Ture Take Whenua Moni Hoki, 1891," mo runga i aua moni reti me nga hua e puta mai ana.

Ahakoa tetahi pootitanga e nga Maori kia tukua tetahi whenua i runga i te riihi i raro i tenei Ture, ka ahei e aua Maori i tetahi wa i muri iho i te pooti kia hokona kia tukuna taua whenua ki a te Kuini a i reira ano ka pera ano te whakahaere i aua whenua ano kahore rawa i riihitia.

• Ahakoa etahi atu tikanga o tenei Ture e tau ai tetahi tiaki ki runga i tetahi hea paanga ranei ki tetahi whenua, a ahakoa te ekenga o tetahi here tikanga ranei ki runga i taua wheuua, a ko nga tangata whai take e neke ake ana to ratou maha i te hawhe o aua tangata whai take ki aua hea paanga ranei ki aua whenua, ki te mea ranei he whenua kahore ano i whakatuturutia te rahi o nga hea me nga panga ki aua whenua, ka ahei e te tokonui o aua tangata whai take i mua i muri iho hoki o taua panui kua kiaake nei, a i mua ano hoki i te paunga o te wa i whakaritea i mua ake nei kia turia taua pooti ka ahei i runga i te tuhituhi pukapuka mea whakaoti mea ata titiro a kua oti ake nei te whakaatu nga tikanga mo rnnga i tetahi pootitanga ka ahei te tuku me te whakarere i taua whenua kia te Kuini i runga i nga utu i whiriwhiria i whakataua e te Poari a ko taua pukapuka i whakaotia ra ka meinga hei here ki runga i nga tangata whai take katoa ki aua whenua me era atu tangata katoa o ia ahua ahakoa he tamariki he porangi me era tu tangata ahakoa e whakaae ana ki te tuku ki aua whenua kia te Kuini kahore ranei.

Ko nga Kaitiaki kei a ratou tetahi tiaki mo nga tamariki me nga porangi me era tu tangata ka ahei mo te taha ki aua tangata, a ahakoa nga tikanga o te tiaki me pa tahi ki te tuku i taua whenua, a ko ta ratou whakaotinga i taua pukapuka tuku ka meingata hei here kia mana ai nga tikanga a ka mana tonu. Ko nga utu i whiriwhiria mo te whenua me tuhatuha me utu ki nga tangata whai take ki te whenua i runga ano i te rahi o ratou hea me o ratou paanga.

• Mo runga i nga whenua Maori ka ahei e te Kawana te tohutohu i te Kooti Whenua Maori kia kimihia nga take mo aua whenua a i reira ano me tahuri te Kooti ki te kimi.

Ko nga whakahaere kimihanga take haunga ia etahi tikanga whakahaere ture i whakaritea ai e te Kawana me ahua rite tonu ki nga tono whakawa take i runga i nga tono a nga Maori e ki ana e whai take ana e pa ana ranei ki tetahi whenua pera ano me nga whakaritenga e te Ture Kooti Whenua Maori, 1886, a ko nga tikanga katoa o taua Ture e pa ana ki tetahi whakawakanga take mo tetahi whenua Maori i raro i taua Ture me pa ki nga whakawakanga take i raro i nga tikanga o tenei tekiona; a ka ahei te hanga i nga ota katoa me nga mahi i mahia e taea ana ranei te mahi i runga i tetahi whakawakanga take ki tetahi whenua Maori i raro i te Ture Kooti Whenua Maori, 1886, erangi ia me kaua he wehewehehenga erangi ma te tohutohu pera ano e te Kawana te taea ai te wehewehe.

Ko nga tono katoa me nga moni i pau i te whakahaerenga i nga tikanga o tenei tekiona me utu e nga

Maori whai take a ka whakaekaea auu moni ki runga i aua whenua Maori mo te taha kia te Kuini.

Ka ahei e te Kawana i runga i etahi tikanga whakahaere ture te whakatakoto i nga tikanga whakahaere i roto i te Kooti Whenua Maori i raro i tenei tekiona me te whakarite ano hoki i etahi tikanga whakahaere ture e taea ai te whakamana i nga tikanga o tenei tekiona.

Ka oti te whakawa i te take ki tetahi whenua Maori i whakaritea e tenei Ture ko nga tikanga o tenei Ture e pa ana ki nga herititemata Maori ka pa ki aua take whenua Maori.

- Ekore tetahi whenua e tangohia i raro i tenei Ture i te mea ko taua whenua katao ko tetahi wahi ranei o taua whenua kei te nohia mo tena wa hei kainga Maori, ngakinga Maori ranei ko te tikanga o aua kupu nei kainga Maori ko nga whenua e whakamararamatia mai ana e te Kawana o tenei o tena ahua i ia wa he ngakinga Maori, otia ekore rawa tetahi whenua kua ruia ki te karaihe e kiia he ngakinga Maori no te mea kua ruia ki te karaihe.

- I mua o te whakaotinga o tetahi tuku ki a te Kuini me titiro e te Kawana mehemea e whai whenua ke atu ana nga Maori i nga hea me nga paanga i roto i te poraka, i te wahi whenua ranei e meatia ana kia hokona, a mehemea he whenua ke atu to aua Maori hei oranga mo ratou, a ki te mea kahore he whenua ke atu me rahui tetahi wahi o taua poraka wahi whenua ranei kia pena te rahi i runga ano i ta te Kawana i whakaaro ai e rahi ana hei oranga mo ratou a ko nga utu whiriwhiri o te whenua e rahutia peratia ana me tango i roto i nga moni hoko, ka ahei ranei te Kawana te tango i te poraka katoa me te utu i nga moni katao mo taua poraka, a mehemea kahore e rahuitia etahi wa hi o taua poraka i tangohia me wehe etahi whenua i roto i nga whenua Karauna i pai ai ia hei oranga mo aua Maori.

Ko te rahi o te whenua hei oranga mo nga Maori ka kiia mo runga i nga tane Maori katoa me nga wahine me nga tamariki ranei,—

Whenua tuatahi ara tino pai rawa e rua tekau ma rima eka ma ia tangata;

Whenua tuarua hoki iho te pai e rima tekau eka ma ia tangata.

Whenua haerenga kararehe kotahi rau eka ma ia tangata.

Ko tetahi whenua e rahuitia peratia ana e wehea ana ranei ka ahei te whakatau aua hea panga ranei ki aua whenua ki aua Maori i raro ano i ena here me ena tikanga i pai ai te Kawana ka ahei ranei e te Kawana te whakatau aua whenua ki tetahi hunga ropu a e whai mana ana i runga i te ture ki te whakahaere rahui Maori me te whakahaere ano e taua hunga ropu hei painga mo nga Maori.

- Ka oti te hanga tetahi Ota i roto i te Kaunihera a e ki ana e taua Ota me tuku tetahi whenua i runga i te riihi i raro i nga tikanga o te "Ture Whenua, 1892," a mehemea kihai i taea te tuku taua whenua i runga i te riihi i roto i nga marama e ono timata mai i te ra i tuhia ai taua Ota i roto i te Kaunihera, kei reira ko te wahi kihai i riihitia ka ahei e te Kuini i ia wa te whakaputa ki nga tangata e tika ana kia riro i a ratou nga moni reti o aua whenua a mehemea kei te riihi ko nga moni reti e utua ana mo nga whenua kihai i riihitia me kaua e neke ake i te wha pauna i roti i te rau pauna o nga moni i whiriwhiria i runga i aua whenua kihai i retia, a ko aua utu me whakatau i runga i te utu mo te eka, i runga ranei i te utu o te eka i whakataua ai e te Poari i te whiriwhiringa tuatahi.

Ko aua moni katoa hei taumahatanga ki runga i te whenua a ka ahei te tango mai aua moni i roto i nga moni reti o te whenua ina riihitia i roto ranei i nga moni hoko [*unclear: ina*] hokona te whenua.

Mehemea e rereke ana nga utu whiriwhiri i runga i te eka e whakataua ana e te Poari kei reira ko nga whakataunga i nga utu i raro i tenei tekiona ko aua utu whiriwhiri mehemea e rereke ana nga whiriwhiringa, me whakatau e te tangata kotahi maha atu ranei i whakaturia e te Tiati Tumuaki o te Kooti Whenua Maori i runga i te tono a te Minita tetahi tangata ranei e tika ana kia riro i aia nga moni reti mehemea e riihitia ana taua whenua.

- Ahakoa etahi tikanga o tenei Ture ka ahei e te Kawana mo runga i nga moni e puta mai ana i tetahi whenua i riro mai i raro i tenei Ture te tohutohu kia utua ki te Kaitiaki o te Katoa nga moni kaua e neke ake i te hawhe o aua moni, me te pupuri ano me te tuku i nga moni ahakoa he moni takoto kau he hua ranei, i runga nga tikanga i raro ano hoki i nga ritenga hei painga mo nga tangata e tika ana kia riro i a ratou, i runga ano i ta te Kawana i pai ai, a ka ahei ano hoki te Kawana i ia wa te whakakore te whakarereke i nga tikanga me nga ritenga.

Ka ahei te Kooti Whenua Maori i ia wa i runga i te tono a te Kawana a te Minita ranei a tetahi tangata ranei e ki ana e whai take ana ki tetahi hea paanga ranei ki etahi moni ahakoa he moni takoto kau he hua ranei a mehemea he tokomaha nga tangata e ki ana e whai take ana ratou ki aua moni ka ahei e te Kooti Whenua Maori te whakatau i nga hea ma ia tangata me te hanga ano hoki i te ota whakatuturu i taua whakataunga.

Ko nga tikanga o te Kooti Whenua Maori e pa ana ki te kimihanga o nga hea me nga take Maori ara i nga heritemate Maori i raro i tenei Ture ka pa te tetahi whakahaerenga take a te Kooti Whenua Maori i raro e tenei tekiona.

- Mehemea tera etahi moni ahakoa he moni, topu pewhea ranei hei utu ki tetahi tangata tamaiti nei porangi

ranei etahi atu tangata pera ranei ka ahei te utu aua moni ki te Kaitiaki o te Katoa. A ka ahei ano hoki e te Kaitiaki o te Katoa te [*unclear: tuku*] i tetahi moni hua ranei kihai i hiahiatia kia tukuna inatonu nei [*unclear: aua*] moni i runga i nga punga i whakamana ai ia ki te tuku i aua moni e te tekiona tekau o "Te Ture Whakatikatika i te Ture Tari Tiaki o te Katoa, 1891." Ka ahei e te Kaitiaki o te Katoa te tuku i tetahi moni ara moni hua hei oranga hei tukunga ki te kura hei whakanui i te matauranga o tetahi tamaiti, porangi ranei tetahi atu tangata pera ranei i ruuga i tena huarahi i pai ai te Kaitiaki o te Katoa e kore ia tetahi he e tau ki aia i runga i te tukunga i aua moni.

- Ko nga tikanga katao o "Te Ture Hoko Whenua Maori, 1892," a muri nei whakahuatia ai ko te Ture kua huia ki roto ki tenei, haunga ia te tekiona rua me te tekau, ka hui mai nga tikanga o taua Ture a ka pa nga tikanga o nga tekiona tekaumawha me te [*unclear: tekauwarima*] me te hui mai ki tenei Ture, haunga ia nga tikanga o taua Ture kahore nei e rite ki nga tikanga o tenei Ture ka whakatikatikaia a muri ake nei ara.

Kei te whakahuatanga o nga kupu nei nga whenua Maori, i roto i te Ture huihui ko aua kupu i te mea e pa ana ki te Ture huihui ki nga tikanga hoki o tenei Ture, ka kiia ko tona tikanga ko tetahi whenua i whakamana kia tangohia kia hokona i raro i tenei Ture.

Ko te panuitanga e te Kawana i roto i tona Kaunihera o te panui e whakahuatia ana i roto i te tekiona whitu o tenei Ture mo te tono i nga Maori whai take kia turia tetahi pooti ka rite tonu tona mana ki te panui i panuitia e te Kawana i raro i te tekiona tekaumaono o te Ture huihui haunga ia te panui i panuitia i raro i nga tikanga o tenei Ture a ka timata mai tona mana i te panuitanga tuatahi i roto i te *Gazette* i te *Kahiti* ranei i runga ano i te ahua ano o tena keehi, ekore ia nga kupu whakamutunga o te tekiona tekaumaono e pa ki tenei Ture, a ko nga tekiona takauma whitu me te tekaumawaru o te Ture huihui me korero me whakamarama i reira ano.

Ko nga whakahuatanga e mau ana i roto i te tekiona tekaumawaru o te Ture huihui ki te tekiona tekaumaono o taua Ture me ki e pa ana ki tetahi panui i raro i nga tikanga o tenei Ture.

- Ko tetahi moni topu e ahei ana te utu ki tetahi Maori ki tetahi Maori ki tetahi tangata ranei i raro o tenei Ture ka ahei te utu ki te tupenetua hei riwhi mo nga moni i whakaputaina i raro te Ture huihui ara mehemea e whakaae ana nga Maori ki taua tikanga.
- Ko te Maori e koni ake ana ona tau i te tekaumawhitn tau ka kiia hei whakaritenga mo nga tikanga o tenei Ture he kaumatua ia a ka ahei e ia te whakatu i tetahi pooti me te whakaoti i tetahi pukapuka me nga raruraru me te mahi i nga mea katoa e taea e tetahi Maori ano he tino kaumatua ia.
- Ahakoa tena tetahi tangata ehara nei i te Maori a e whiwhi ana ki tetahi whenua ekore te whakaaetanga a taua tangata e meinga hei whakamana i tetahi pootitanga ki tetahi mea i mahia i runga i te kore tunga o tetahi pooti te tukunga ranei i tetahi whenua ki a te Kuini i raro i tenei Ture a ko tetahi pootitanga tetahi mea ranei i mahia i runga i te kore pooti, tetahi tapaenga ranei whakarerenga atu ranei ka mana tonu ahakoa whakaae taua tangata kahore ranei ki taua tukunga, a ka riro katao nga whenua nga take nga paanga i a tu Kuini runga i te Ota a te Kaunihera i runga i nga tapaenga o aua take.

A mo te taha ki aua whenua ki aua tono paanga ranei a tetahi kua kiia ake nei a i tongohia, me utu e te Kuini ki aua tangata nga utu o aua whenua, a mehemea kahore e tino rite nga tikanga i waenga i aua hunga me te Kuini mo runga i aua take, ma te Tiati o te Kooti Hupirim i whakatau i runga i te tono a te Minita o tetahi tangata ranei a ko nga utu i whakataua me utu e te Kaitiaki o nga moni o te Koroni.

- Ko nga Ota i roto i te Kaunihera me nga tukunga whenua ki a te Kuini i raro i tenei Ture ka ahei i runga i te rehitatanga ahakoa te rehitatanga o nga pukapuka i mua atu o te rehitatanga o tetahi whenua, tono, take, paanga ranei ka mana tonu taua Ota i runga i aua rehitatanga. Ko tetahi Ota i roto i te Kaunihera e ki ana he mea hanga i raro i te mana o tenei Ture he tino whakaaetanga tena kua mahia katoatia nga mahi me te whakamana i taua Ota o te Kaunihera kia hanga, a ekore e tukuna tetahi kupu whakahe mo taua Ota i roto i te Kaunihera.
- Mehemea tera he moni i raro. i tenei Ture e tika ana kia utua ki tetahi tangata e turi ana ki te tango, mehemea ranei tera he tangata e tika ana kia tango ia, a kahore e tono i roto i nga marama tekau ma rua kia utua mai i te wa i tika ai kia utua, mehemea ranei kahore e mohiotia te tangata mana aua moni, kua mahue ranei te koroni i aia, ka ahei e te Kuini e te tangata ranei e tika ana kia utua mai aua moni e ia, ka ahei te utu e taua tangata e te Kuini ranei aua moni ki te Tari Tiaki o te Katoa, a ka ahei e te Kaitiaki te tuku aua moni i runga i te huarahi i whakamana e te tekiona tekau o te Ture Whakatikatika i te "Ture Tari Tiaki o te Katoa, 1891," a ka ahei e te Kaitiaki o te Katoa te utu i aua moni me nga hua o aua moni ki tetahi tangata i ki ai te Tiati o te Kooti Whenua Maori e whai take ana ki aua moni me te tuku mana hoki kia utua aua moni me te haina ano i taua mana hei whakamana i te Kaitiaki o te Katoa ki te utu i aua moni.
- Kua panutia i konei kua kiia kei runga ake te mana o te Kuini i nga tangata ki te hoko i tetahi whenua Maori i tetahi heretitemata e takoto ana i waho o tetahi whenua Maori i panuitia i raro i tenei ture a

mehemea e hiahia ana nga Maori whai take ki aua whenuua ki nga herititemate ki te hoko ki te riihi ranei i aua whenua me tono ratou ki te Poari kia hokona aua whenua me te ki atu ano i taua wa i nga utu e hiahiatia ana mo te eka kia riro motuhake mai taua whenua, ranei me ki mai i nga utu mo te tau mo te riihi i aua whenua.

I reira ano me whakahau e te Poari kia whiriwhiria nga utu o te whenua me te tuku i te ripoata ki te Kawana mo nga utu i kiia mai e nga Maori mo te hoko mo te riihi i aua whenua pera ano me te whakaaturanga mai e te tekiona ono pera ano mehemea nei he whenua aua whenua e takoto aua i tetahi wahi kua panuitia, a mehemea kahore te Poari e whakaae ki nga utu i whakapuakina mai e nga Maori mo te hoko me te riihi ka ahei aua Maori whai take i muri iho ara me matua whakaae auo hoki te Poari katahi ka ahei te tuku i aua whenua i paunitia i mua kia hokona kia rihitia ki tenei ki tena tangata ahakoa ko wai ma aua tangata.

E rangi mehemea kua whakaae te Poari ki nga utu i whakina mai i te tuatahi i reira ano i muri iho hoki ka pa katoa nga tikanga o tenei Ture ki nga whenua Maori ki nga heritetemata Maori i uru ki aua utu i whakapuakina mai hei utu ano i uru aua heritetemata ki roto i te whai i panuitia i raro i te tekiona wha o tenei Ture.

- Ka ahei e te Kawana i ia wa te whakahaere i nga mana i tukua e te tekiona rua rau toru tekau ma rima o "Te Ture Whenua, 1892," ki te hanga rahui mo tetahi tikanga mo te katoa i roto i nga whenua i hokona i tukuna ki a te Kuini, a ka ahei ano hoki te wehe kia kaua e neke ake i te eka kotahi i roto i nga eka kotahi tekau o te whenua katoa i hokona e te Kuini hei whenua whakawhiwhi moni mo te hunga rawakore.

Whakamaramatanga. *Synopsis, Native Land Purchase and Acquisition.*

Mo Te Ture Hoko, Whakawhiwhi Whenua Maori 1893.

E WHAKAATU ana te Matua Korero i te nui rawa o te Whenua Maori kei Aotearoa e whitu miriona eka kei te takoto mangere, kei te takoto mahi kore, a notemea ko te tino mahi pono mo te whakahaere i nga whenua takoto kau o te koroni he tango he tuku i aua whenua i runga i tetahi tikanga e puta ai te pai ki nga iwi e rua; Na reira e tika ana kia hanga etahi tikanga hou hei tango whenua kia taea ai te whakanohonoho ta te mea ko te whakahaere hoko whenua inaianei e ahua ture kore ana, e kore ano e ngata te hiahia me nga tono whenua i raro i aua tikanga tango whenua Maori koia i tlka ai kia mahia he tikanga ke e tere ai te tango, te whakahaere whenua Maori i raro o nga ture Whenua o te Koroni.

Na mo nga mahi ritenga o tenei. Ture e meingatia ana enei tikanga e whai ake nei ara;—

Kia hanga tetahi Poari Whakahaere kia tokorima nga tangata, ara:—

- Te Tumuahi onga Kai Ruri.
- Te Komihana o nga Taake.
- Te Komihana o nga Whenua Karauna o te takiwa e takoto ana te whenua e meingatia ana kia tangohia.
- Ko te Mema Maori o te Paremete. Mo te Takiwa Pooti e takoto nei te whenua ka tangohia ra i raro o tenei Ture.
- Kia kotahi te tangata Maori whai paanga.

ma tetahi Tiat i te Hupirim Kooti e whiriwhiri i roto o tetahi rarangi ingoa tangata, he mea whakaingoa e nga mema toko rua o te Kaunihera, o te Whare o Roro ranei e tu ana hei mema mo te Ture Maori. A ka kiia tana i whiriwhiria nei he Komihana Maori.

Kia tokowha nga mema o te Poari hei koarama me te whai mana hoki ki te whakahaere i nga mana katoa o te Poari. Ma Te Kawana e whakarite te wahi me te wa e noho ai te Poari i raro i nga ture whakahaere.

Ko te Tumuaki o nga Kai Ruri hei Tumuaki mo te Poari hei upoko mo nga huihuinga katoa, mehemea e ngaro ana ia, heoi ma te Komihana o nga Whenua Karauna o taua takiwa e whakahaere. Koia hei tiamana, erangi kia rua ngapooti ma te Tiamana, ko te pooti huri huri me te pooti whakatau.

Ka ahei te turaki te Komihana Maori e te Kawana i roto o tona Kaunihera, a i te mea ka whakakorea taua tangata. Ka mate ranei ka whakamutu ranei i aia. Ka taea e te Kawana te whakatu i tetahi tangata maori whai paanga hei riwhi mona.

Nga ture whakahaere mo te Poari, ma te Kawana e hanga.

Heoi te moni e utua ki nga mema o te Poari, ko a ratou moni anake e pau ana i runga i nga haereere tanga, haunga te Komihana Maori, e ahei ana te utu ki aia te moni kaua e nuku atu i te £100 mo te tau apiti atu ki tona moni i pau i nga haereeretanga.

Ko nga moni katoa mo enei tu mahi me pooti e te Paremete.

Ka whai mana tenei ture i roto anake i nga takiwa whenua Maori e panuitia ra e te Kawana i roto o te

Kaunihera ia wa ia wa, me kahiti marire te nui o aua takiwa, a ka ahei te Kawana ki te whakakore, ki te whakatika ki te whakarereke ia panui e maharatia e ia he tika.

I te mca ka panuitia aua takiwa whenua ka whai mana te Kawana mo te taha kia Te Kuini ki te tango i ena atu whenua Maori, Heretitemata ranei mo runga mo nga mahi whakanohonoho me te tuku hoki i aua whenua kua tangohia nei i raro i "Te Ture Whenua, 1892."

I te mea ka kitea e te Kawana e tino pai ana i runga i te mahi whakanohonoho kia tangohia tetahi whenua poraka, wahi ranei ahakoa whenua Maori, heretitemata Maori ranei kia whakahaea kia tukua i roro i nga ritenga o "Te Ture Whenua 1892," ka whakahaua e ia te Poari kia tuku ripoata mai ki aia penei ara:—

- Mo te ahua o te whenua e hiahia ana kia tangohia.
- Mo te ahua paitanga mo te mahi whakanohonoho, tuku hoki.
- Te utu e rite ana, ko taua utu he mea whakarite e nga tangata watea toko-toru. Kotahi he mea wbakatu na nga tangata Maori whai paanga ki te poraka e tangohia ana, a ki te kore ratou e whakatu i taua tangata ma tetahi Tiati o te Hupirim Kooti e whakatu he tangata a ko te tangata tuatoru, ma nga tangata tokorua o runga ake nei e whiriwhiri e whakatu ta raua i pai ai.

I te mea ko nga tangata whai paanga ki te poraka e tangohia ana, he tamariki, he porangi, he pewhea ranei, ma tetahi Tiati o te Hupirim Kooti e whakatu tetahi Kaiwhirihiri utu mo te taha kia ratou i rnnga i te tono a te Minita, a i te mea e tangohia ana he whenua heretitemata ma tetahi tangata whai paanga ki taua whenua e tono ki tetahi Tiati kia whakaturia tetahi Kaiwhirihiri utu.

Ko te utu ka whakataua e nga kai whiriwhiri, e etahi tokorua ranei o ratou, ka kiia koiano te utu kua tuturu a te Poari mo te whenua e tangohia ana.

Me tuhituhi nga kai whiriwhiri utu i mua o ta ratou whiriwhiringa i tetahi kupu whakaari ka whiriwhiria e ratou te utu i runga i te ngakau tahi, i te tika me te pono.

I te mea ka puta te ripoata o te Poari ka tuku whakaatu te Kawana i roto o tona Kaunihera ki nga tangata whai paanga ki tetahi whenua heretitemata e korerotia ra i roto o taua panui i roto i nga marama e ono i muri o te panui tuatahi o te Kahiti kia tahuri ki te:—

- Hokoki te tuku i taua whenua kia Te Kuini mo te utu kua whakataua e te Poari.
- Me whakaae ranei kia riihitia i raro i nga ritenga o "Te Ture Whenua 1892."

Me tuku atu te whakaatu ki nga tangata whai paanga ki te whenua, erangi e kore e whakahautia a ratou ingoa otia ka whakahautia te ingoa o te whenua me tona ahua kia mohio ai nga tangata whai paanga ko ta ratou whenua rawa te wahi e tangohia.

Me whakahua te panui ra, (1) i te ahua o te whenua, (2) ko te utu kua oti te whiriwhiri, (3) te roa o te wa e waiho ana hei whakaaronga ma nga tangata whai paanga mo te tuku whakarere ranei, (4) te ingoa o te tangata hei tukunga mai ki aia te kupu whakamutunga a te hunga whai paanga me te wahi me te wa e tu ai te pootitanga. Ma te Kawana ano e whakarite te tangata me te wahi e tu ai.

Me panui tonu i roto o Gazette me te Kahiti taea noatia te ra e tu ai te pooti tanga, me panui hoki ki te reo Ingarihi me te reo Maori ki roto ki tetahi Nupepa e perehitia ana i roto i te takiwa o taua poraka ia marama, ia marama.

Mehemea e mohiotia ana nga ingoa me nga kainga o nga tangata whai paanga. Ka tukua atu kia ratou he kape o te panui i roto i te reta, he mea rehita marire, otia e kore e waiho te korenga e tuku atu he panui hei take whakahe i nga whakahaea mo taua whenua ra.

Me whakahaea te pootitanga i raro i te ahua me nga ritenga ka whakaaturia e te Kawana.

Ko taua whakaatu, me reo Pakeha me reo Maori hoki, me haina nga tangata i nga kape o nga reo e rua e nga tangata e pooti ana. Ko nga tangata whai mana tonu hei kai titiro i aua hainatanga. Ma nga Kaiwhaka Maori e whakamarama ki ia tangata e tuhi ana i tona ingoa te ritenga o nga pukapuka me tuhi tuhi hoki e, taua Kaiwhaka Maori tana whakaatu i te pono o tana whakamaramatanga.

Ka mana tonu taua pootitanga ki runga ki nga tangata katoa e whai paanga ana ahakoa he tamariki he porangi pewhea ratou, mehemea koa kua uru te nuinga o nga tangata whai paanga me te wahi nui o te whenua ki taua pootitanga i nga keehi kua oti te whakatau te rahi o nga hea, a ki te mea kaore ano kia oti te wehewehe nga hea, heoi kei te pooti o te tokomaha te tikanga.

Me uru nga kaitiaki mo nga tamariki me nga porangi me era atu tangata ki nga pootitanga ahakoa pewhea te ritenga o ta ratou mahi tiaki.

Mehemea ka pooti nga tangata whai paanga ki te hoko kia Te Kuini heoi ka ahei te Kawana i runga i te Ota o te Kaunihera ki te whakaatu kua whakapumautia taua whenua kia Te Kuini a kua watea tonu taua whenua i nga here me nga taumahatanga katoa a ka kiia he whenua Karauna a ka taea hoki te tuku tonu i raro i "Te Ture Whenua, 1892."

Ka ahei te rehita taua Ota o te Kaunihera penei, ara:—

- I roto i te Tari Rehita Tiiti o te takiwa Karauna Karaati e takoto nei taua whenua.
- A i raro hoki i te Ture Tuku Whenua mo nga whakahaea mo era atu whenua kaore e rehitaha etahi atu

whakahaere mehemea e hara i te mahi o te Karauna,

Mehemea ka tuturu te Kupu a nga tangata whai paanga kia hokona kia whakapumautia taua whenua kia Te Kuini mo te utu kua oti te whiriwhiri e te Poari, ka utua taua moni ki taua hunga i raro i nga ritenga o tenei Ture mai ano i te ra o te Ota o te Kaunihera a me utu he inatarete e paiheneti i te tau taea noatia te ra e puta ai taua moni.

Mehemea ka tuturu e te hunga whai paanga, me riihi te whenua me panui paanga e te Kawana i runga i te Ota o te Kaunihera he whenua Karauna taua whenua engari ka eke mai te tikanga Tiaki mo te taha ki nga Maori whai paanga tuku iho ki a ratou uri, a ka ahei te tuku i taua whenua i runga i te riihi i raro i nga ritenga me nga whakahaere me nga tikanga katoa o "Te Ture Whenua 1892," Pena me nga whenua Karauna e whakahaerea nei i raro o taua Ture.

Mehemea ka tuturn te kupu o te hunga whai paanga kia riihitia taua whenua, ma te Poari e whiriwhiri i tetahi wahi rahi o te whenua hei whakaea i te moni tera e pau mo te ruritanga o taua whenua, me te whakatakotanga me te hanganga o nga rori kia ahei ai te riihi i taua whenua, a ko taua wahi ka kowhirkia nei ka tangohia i roto i te nuinga o te poraka, ka whakapumautia kia Te Kuini.

A ko te toenga katoa o taua whenua me riihi i raro i "Te Ture Whenua 1892," pena me nga Whenua Karauna. Ko nga Reiti me nga Taake ma te hunga e noho ana i runga i aua whenua e utu, a ko te tino moni e puta mai ana me hoatu ki te hunga whai paanga e kore e kowhakiria tetahi wahi i raro i "Te Ture Taake Moni 1891."

Mehemea he Whenua Maori te whenua, ka ahei te Kawana ki te tohu ki te Kooti Whenua Maori kia kimihi te whaitaketanga a kei reira ka tahuri tonu te Kooti ki taua whakahaere i raro i nga ritenga o "Te Ture Kooti Whenua Maori, 1886." I te mea ka oti te whakatau e Te Kooti te take o nga Maori, heoi hei reira pa atu ai nga ritenga o te Ture mo nga heretitemata Maori.

Ma nga Maori whai paanga e utu nga moni e pau ana mo nga whakawakanga.

E kore e tangohia i raro o tenei Ture tetahi wahi whenua e turia e tetahi Pa Kainga Maori, Mahinga kai ranei e nohoia tuturutia ana, erangi e kore e pa tenei kupu mahinga kai ki nga whenua kua ruia ki te karaihe, ma te Kawana e whakatan nga ritenga o tenei kupu whenua mahinga kai.

Nga Maori kaore kau he whenua hei nohoanga hei oranga ma ratou a kua hoko ratou i o ratou hea whai paanga kia Te Kuini, ka ahei te Kawana ki te rahui mo ratou etahi wahi e whakaerotia ana e ia te tika hei oranga ma ratou erangi me kowhaki te utu o nga wahi ka rahuitia nei i roto i te moni topu e utua ana mo te hokonga o te whenua, me tango ranei e te Kawana tetahi whai Whenua Karauna. Ka kiia ko te whenua e rite ana mo ia tangata, mo ia tangata kia Ruatekau ma rima eka whenua pai rawa. Kia Rimatekau eka whenua ahua tuarua, ara he whenua ahua tupuhi. Kia Kotahi rau eka whenua ahua tuatoru ara whenua tupuhi.

Ko nga whenua e rahuitia peneitia ana ma nga Maori, ka ahei te whakatau ki nga Maori i raro i nga here me nga ritenga e maharatia ana e te Kawana. Ma te Kawana ranei e whakatau aua whenua ki tetahi ropu whai mana i raro o te ture ki te whakahaere i nga Rahui Maori.

I te mea kaore e riro taua whenua kua tukua kia riihitia i roto i nga marama e ono i muri mai o te Ota o roto o te Kaunihera ka ahei kia whakaputaina e Te Kuini ki nga tangata whai paanga, te inatareti i runga i te ritenga kia wha pauna mo te rau i te tau i runga i te utu o te whenua mo te wa katoa kaore e riro taua whenua. Ko taua utu me whiriwhiri i runga i nga eka me te ahua o te whenua me tona utu kua oti te whakatau e te Poari i te whiriwhiringa tuatahi. Ko aua moni inatareti ka utua nei ki nga tangata whai paanga, ka waiho hei punga hei moni tutura ki runga ki te whenua, a me tango enei moni i roto i nga moni e puta mai a te wa e e riro ai te whenua i muri i runga i te riihi te hoko tonu attu ranei.

Mehemea ka whakataua e te Poari te utu e rite ana mo taua whenua i runga i te ahua toputanga, a ka ara ake he tautohetohe mo taua whiriwhiringa utu, heoi ma te Tiatu Tumuaki o Te Kooti Whenua Maori e whakatu i tetahi kai whiriwhiri ke, maha atu ranei i runga i te tono o te Minita, i runga ranei i te tono o tetahi tangata whai paanga e whai take ana ki taua moni mehemea kua riihitia te whenua.

Ka ahei te Kawana, ahakoa tera etahi tikanga arai pewhea ranei, whai kupu tohutohu kia hoatu tetahi wahi o te moni e puta mai ana mo aua hoko, riihi ranei ki te Kaitiaki o te Katoa ki aia takoto ai a mana e whakahaere i runga i nga ritenga e paingia ana e te Kawana a ma te Kawana e whakakore, e whakatika, e whakarereke aua ritenga whakahaere.

Ka ahei te Kooti Whenua Maori i runga i te tono o te Kawana, o tetahi Minita ranei, o tetahi tangata ranei e whai kereme ana ki te whakatau i nga hea me nga whai paanga tonu.

Nga moni topu, moni reti, pewhea ranei, e tika ana kia utua ki tetahi tangata, tamariki, porangi, pewhea ranei, me hoatu ki te Kai Tiaki o te Katoa, a mana e hoatu etahi wahi o taua moni hei oranga, hei whakakaakonga hei pewheatanea ranei mo taua tangata i kitea e te Kai Tiaki o te Katoa te pai.

Ko nga tikanga o te "Ture Hoko Whenua Maori, 1892," e uru mai ana ki tenei haunga ia etahi tekiona ara mehemea kahore e rereke ana nga tikanga o taua Ture.

Ko nga panui a te Kawana i roto i tona Kaunihera o nga panui e whakahuatia ana i roto i te tekiona 7 o tenei

e tono ana i nga Maori whai take kia pooti ka pena ano te mana me te mana e tukuna ana ki tetahi panui a te Kawana i raro i te tekiona 16 o te Ture huihui otia ka timata tona mana i te panuitanga tuatahi ki roto i te New Zealand Gazette kahiti ranei.

Ko tetahi moni topu e tika ana kia utua ki tetahi Maori ki tetahi tangata ranei i raro i te Ture ka ahei mehemea e whakaae ana te tangata e whai take ana ki aua moni me utu ia ki te tipenetua haunga te moni i whakaputaina i raro i te Ture huihui.

Ko tetahi Maori whai take ka tekau ma whitu ona tau ka kiia hei whakaritenga mo nga tikanga o tenei Ture kua tino kaumatua ia, a ka ahei e ia te mahi te whakahaere i nga mea katoa e tika ana kia mahia e te tangata kua tino pakeke.

Ko te whakaaetanga a tetahi tangata ehara nei i te Maori kahore e hiahiatia hei whakamana i tetahi pootitanga ki tetahi mea ranei i mahia notemea kihai i turia tetahi pooti ki tetahi tukunga whakarerenga atu ranei kia te Kuini i raro i tenei Ture.

Otira ka tika ano kia utua ki taua tangata nga utu ona paanga a mehema kihai i rite te whiriwhiringa o nga utu ma tetahi Tiati o te Kooti Hupirim i whakatau.

Ka ahei tetahi Ota i roto i te Kaunihera ahakoa etahi atu pukapuka te rehita a ka mana taua Ota i runga i era atu pukapuka ekore ano hoki tetahi kupu mo te mana o taua Ota i roto i te Kaunihera i hanga i raro i taua Ture e ahei te whakarereke.

Mehemea e turi ana tetahi tangata e whai take ana ki tetahi moni e tika ana kia utua ki aia i raro i te Ture, a kahore ranei e tono kia utua aua moni ki aia i roto i nga marama 12 i muri iho i te ra i tika ai kia utua ki aia, mehemea ranei kahore e mohiotia taua tangata kei te ngaro atu ranei i te koroni ka ahei aua moni te utu ki te Tari Tiaki o te Katoa, a ka ahei ano hoki te Kaitiaki o te Katoa te tuku atu i aua moni i runga i te huarahi i whakamana e te tekiona 10 o "Te Ture Whakatikatika i te Ture Tari Tiaki o te Katoa, 1891." Ko aua moni, hua ranei e puta mai ana i aua moni ka ahei te utu ki tetahi tangata i ki ai tetahi Tiati o te Kooti Whenua Maori e tika ana kia riro i aia aua moni a ka mana tonu taua whakamananga.

Kei a te Kuini tonu te mana tuatahi i runga i nga tangata katoa ki te hoko i tetahi whenua Maori i tetahi herititemate ranei i waho o tetahi whenua i panuitia, a mehemea e whakaae ana nga tangata whai take ki aua whenua ki te hoko ki te riihi ranei me whakamatau e ratou ki te hoko ki te Poari me te ki mai ano e ratou i nga utu mo te eka e hiahiatia ana e ratou mo taua whenua tuku whakarere atu, nga utu ranei e hiahiatia ana mo te riihi i te tau, a mehemea kahore to Poari e whakaae ki nga utu e tona mai ana e nga Maori i muri iho i te uiuinga o nga utu o taua whenua ka ahei e nga Maori whai take te tuku i te whenua i kiia mai kia hokona, kia riihitia ranei ki tetahi tangata ke atu.

Mehemea e whakaae ana ki nga utu i tonoa mai ka pa katoa nga tikanga o te Ture ki te whenua i uru ki aua whenua e whakahaerea ra ano he whenua e takoto ana i roto i tetahi wa e panuitia ana nga whenua.

Native Land Purchase and Acquisition. *Hon. Mr. McKenzie.*

Analysis.

Title.

Preamble.

- Short Title.
- Interpretation.
- Native Land Purchase Board. Its constitution.
- Areas to be proclaimed.
- Governor may acquire Native hereditaments and Native land.
- Governor may require Board to report upon the character of the land proposed to be acquired, its suitability for settlement, and its value. Appointment of valuers.
- Upon receipt of report, Governor in Council may by notice require owners to elect within time specified either to sell and convey land to Her Majesty, or to consent to its being leased under Land Act. Contents of notice. Its publication.
- Form and manner of election.
- When election to be binding.
- Upon election to sell and convey land to Her Majesty, Governor may by Order in Council declare same to be vested in Her Majesty. Effect of order. Registration.
- Upon election that land be leased under Land Act, Governor by Order in Council to declare same to be Crown land, subject to trust for Native owners. Effect of Order in Council. Land may be leased accordingly. Application of rents and income.
- Owners of more than one-half of shares in land, or, where same undetermined, majority in number of

- owners, may, any time before expiry of time limited, for election, convey and surrender such land to Her Majesty at value fixed by Board. Such conveyance or surrender to bind all owners.
- Governor in Council may direct Native Land Court to ascertain title to Native land proposed to be acquired. Proceedings of Native Land Court thereon.
- Land which may not be acquired under this Act.
- When Natives whose shares or interests in land acquired hereunder by Her Majesty in fee-simple have no other land sufficient for maintenance, land to be reserved there-out for such purpose.
- When Order in Council made that land be leased under Land Act, and any portion thereof remains unlet for six months thereafter, advances may be made to Natives thereto, to be charged upon future rents.
- Governor may direct payment of not exceeding one-half of capital moneys arising from land acquired hereunder to Public Trustee for the benefit of the persons entitled thereto.
- Native Land Court to determine the relative shares of any persons in any moneys arising hereunder where more than one entitled thereto.
- Moneys due to persons under disability to be paid to Public Trustee, and be invested by him. Application of income.
- Incorporation of certain provisions of "The Native Land Purchases Act, 1892."
- By consent of persons entitled thereto purchase-money may be paid by debentures issued under "The Native Land Purchases Act, 1892."
- Native over seventeen to be deemed of full age.
- When land acquired by election, consent of interested person not necessary to validity of election. Election binding on him. Order in Council may divest interested, person of his estate.
- Effect of Orders in Council.
- Moneys due to persons refusing to receive same to be paid to Public Trustee. Application of income.
- Queen's right of pre-emption over all lands outside proclaimed areas.
- Power to make reserves and endowments for hospitals and charitable aid.

A Bill Intituled

Title. AN ACT to authorise the Acquisition of Land owned by Natives for the Purpose of Land-settlement.

Preamble. Whereas at least seven million acres of land, principally situated in the North Island of the colony, owned by Natives, are lying waste 5 and unproductive, and, in the interest of the Natives and of Her Majesty's other subjects in the colony, and more especially for the extension of settlement, it is necessary that such land should be made available for disposal under the land laws of the colony: And whereas the existing law for extinguishing by purchase the Native 10 title over a large proportion of such land fails to afford adequate means for supplying the rapidly increasing demand for land for settlement purposes, and great injury is thereby occasioned, and the progress of colonisation is retarded, and it is therefore necessary to provide further and other means by which lands owned by Natives 15 may be acquired for the purpose of disposal under the land laws of the colony:

BE IT THEREFORE ENACTED by the General Assembly of New Zealand in Parliament assembled, and by the authority of the same, as follows:— 20

- Short Title. The Short Title of this Act is "The Native Land Purchase and Acquisition Act, 1893."
- Interpretation. In this Act, if not inconsistent with the context,—
 - "Board" means the Board constituted by this Act;
 - "Land" includes any share, estate, or interest therein:25
 - "Minister" means the Minister for Lands;
 - "Native hereditaments" shall be deemed to mean land owned by Natives the title to which is ascertained by the Native Land Court, and includes land owned by Natives under any title whatever, but does not include Native land as 30 hereafter defined until the title thereto has been ascertained, or any land owned by Natives originally purchased from the Crown or from any person or corporation;
 - "Native lands" means lands owned by Natives under their customs or usages, but of which the ownership has not been 35 ascertained by the Native Land Court;
 - "Natives" means aboriginal natives of New Zealand, and includes half-castes and their descendants;
 - "Owners" means Native owners;
 - "The Native Land Court" means the Native Land Court 40 constituted under "The Native Land Court Act, 1886":
 - "The Native Land Court Act, 1886," means that Act and all amendments, and any Act passed in substitution for that Act.

- Native Land Purchase Board. For the purposes hereinafter provided there shall be a Board, 45 styled the "Native Land-purchase Board," which shall consist of—
Its constitution. The Surveyor-General;
The Commissioner of Taxes;
The Commissioner of Crown Lands for the district under "The Land Act, 1892," within which any land is situated 50 proposed to be acquired under this Act;